

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

Дипломски рад:

Подела земаља жупана Николе Алтомановића

Ментор:

др Синиша Мишић

Студент:

Олгица Лукановић ИС12/103

Београд, 2018. године

Увод

Претензије на територије крхког Царства које је створио Стефан Душан поред странаца имали су и припадници српског племства, локални управници чије су амбиције, али и улоге постепено у кризном периоду расле. Посебно су биле рањиве територије које су и најкраће биле у саставу српске државе, тако се почетак краја Царства десио још пре смрти цара 20. 12. 1355.¹ Уместо да се настави консолидација државе и у време наредног владара, долази до распарчавања како од стране околних држава, тако и од стране српске властеле која окреће леђа младом и неспремном цару. Задатак овог рада је да открије како су се одвијали односи између једног од представника те властеле, како је дошло до великог непријатељства које је довело до његовог пада, те шта је био узрок томе. Циљ је да се прикаже како су последице тог непријатељства које је изазвао брзи успон младог жупана имале утицаја на догађаје након 1373.

Да би се у потпуности анализирао слом жупана Николе, потребно је вратити се двадесетак година уназад. Догађаји и личности од средине педесетих година узроковали су каснија дешавања у политици. Након изненадне смрти цара, средином шездесетих епидемија куге односи неколико живота, што ће у наредним годинама нарочито утицати на односе међу властелом. Смрћу Војислава Војиновића, младом жупану се пружа прилика да преотме области које су сада у рукама њгове удовице, али и пробој кнеза Лазара, а смрћу Јелене, сестре Вукашина и Угљеше Мрњавчевића, престаје њихов савез са Бранковићима. Од тог тренутка, на једној страни делују Вук Бранковић и његов замонашени брат Никола Радоња, а на супротној, и у овом периоду надмоћнијој, браћа Мрњавчевићи. Маричком битком одложен је сукоб и обрачун Мрњавчевића са Алтомановићем и омогућена нова прерасподела снага, али напослетку ипак долази до стварања јаке коалиције коју су чинили босански бан Твртко и кнез Лазар уз подршку угарског краља.

¹*Историја српског народа I*, ур. Сима Ђирковић, Српска књижевна задруга, Београд, 1994, 566-567. Предаја Скрадина Млещима као и грчки градовим – Хрисопол, Анакторопол, Христопол, које преузимају браћа Палеолози, а немири у тим областима су почеле још пре смрти цара.

Кроз доступне изворе и литературу, ово је покушај и да се одговори на питање: да ли је стварање коалиције било неизбежно? Колико је понашање младог жупана допринело томе, а колико претња и страх који је представљао. Полазну тачку што се тиче литературе представља рад професора М. Динића *О Николи Алтомановићу*, који је уједно и први научни рад у историографији који се односи искључиво на жупана Алтомановића, објављен 1932. на основу извора из Дубровачког архива. Уз овај, коришћени су и радови професора С. Ћирковића, М. Благојевића, Р. Михалчића, С. Мишића, М. Шуице, који се односе на политичку ситуацију шездесетих и седамдесетих година 14. века на територији Српског царства и Босне у време бана Твртка, али и на проблем питања граница, односно како су се у овим бурним временима мењале. Извори који су заступљени су, пре свега *Краљевство Словена*, М. Орбинија, са почетка 17. века (1601), као и књига повеља и писама из Дубровачког архива које је приредио Љ. Стојановић (1929).

I - Политичка ситуација у српским земљама након 1355. године

Стефан Душан је оставио свом наследнику државу која је била у свом највећем обиму до тада, међутим и најрањивију будући да су нове области само номинално припадале Српском царству, Уз то, амбиције властеле од којих је и зависио мир у држави су расле. Млади цар је требало да управља земљом која се простирала од Саве и Дунава, на северу, до Епира и Тесалије на југу, док је на западној страни граница била река Дрина према Босни и област око Дубровника, а на истоку се граничила са Бугарском и Византијом код Месте.

Поред унутрашње нестабилности, претњу предстаља и Византија која је окончала грађански рат средином педесетих. Као победник изашао је цар Јован V, који у наредним годинама безуспешно покушава да окупи хришћанску коалицију која би уклонила нову опасност по стабилност у Византијском царству, Османлије.

Под вођством Орхана, Османлије 1354. освајају Галипоље и постављају војни гарнизон и добијају изузетно важно стратешко место за даље походе. Покушај цара Стефана Душана 1351. да уз њихову помоћ ратује против Јована Кантакузина, и у име

младог Јована V освоји преостале византијске територије укључујући и сам Цариград, пропао је, а нешто раније незаинтересованом за тај подухват се показала и Венеција.²

Са севера, неретко су избијали сукоби са Угарском. Током педесетих, краљ Лудовик I је два пута прелазео преко границе, 1354. и 1359. када угарски вазали постају Растислалићи у Браничеву. У грчким деловима царства долази до великих промена. Након смрти кесара Прељуба 1356. деспот Нићифор II Орсини преузима власт у Епиру и Тесалији и протерује кесарису Јерину и Душановог полубрата Симеона. Нићифор, за разлику од браће Палеолог који уз подршку Византије заузимају градове Хрисопољ, Анакторопољ и Христоропљ, управља овим областима потпуно независно од византијске државе. Од српског двора се полако одваја и осамостаљује, а приближава Млетачкој Републици брат царице Јелене, деспот Јован Комнин Асен. Центар његове области био је у Валони.³

Ипак, потенцијално најопаснија ситуација по новог цара било је Симеоново организовање војске, освајање Костура и проглашење за цара са намером да настави даље освајање царства. Подршку му је давао Јован Асен, али је већина властеле на државном сабору у Скопљу априла 1357. стала на страну легитимног Душановог наследника. Урош је подршку добио и од Млечана, који су признали њега као јединог владара. У то време Симеон је управљао само Костуром, али је касније искористио смрт Нићифора II средином 1359. и успео да освоји и из српске државе трајно издвоји Тесалију и Епир. То је био отворени напад на цара Уроша, који је још 1346. проглашен за Душановог наследника увођењем савладарства.⁴

Од самог почетка уз младог цара Уроша стајала је његова мајка, царица Јелена, а која је такође имала своју област. Као удовица цара Душана није се повукла у манастир каква је била средњовековна пракса, али није ни прва која је управљала делом земље.⁵ Званично, јесте се замонашила и добила име Јелисавета, али је имала активнију улогу у

² ИСН I 550-552. У то време Кантакузин угрожава новоосвојене српске поседе на територији Македоније и Тесалије.

³ ИСН I 555, 567-569.

⁴ ИСН I, 569-570.

⁵ Јелена Анжујска, мајка краљева Драгутина и Милутина, раније је управљала Зетом и Требињем.

царству него раније. Њено осамостаљивање текло је постепено и у прво време пружала је подршку у управљању своме сину. О добрим односима на почетку његове владавине сведочи заједнички портрет мајке и сина у манастиру Матеичу код Куманова из 1356. године. Поред портрета, о политичкој активности бивше царице и њеној улози говори податак да је млади цар у априлу 1357. издао повељу у којој се на првом месту помиње његова мајка. Исте године и истог месеца Јелисавета је присуствовала државном сабору у Скопљу и подржала свог сина у сукобу са очевим полубратом Симеоном. На још пар места се њих двоје помињу као скоро па равноправни владари.⁶ Последњи документ који потписује цар Урош пре одвајања Серске области и самосталне управе бивше царице је потврда Јелисаветиног дара манастиру Хиландар из 1360. Убрзо након тога, већ у новембру те године, један судски документ помиње само њу. Круну њене самосталности представља долазак патријарха Калиста.⁷ То је исти патријарх који је тринаест година пре тога, 1350. приликом сукоба цара Стефана Душана и цара Јована Кантакузина бацио анатему на српску државу и цркву. Покренути су преговори ради измирења две цркве подстакнути турским освајањем градова почетком шездесетих година. Податак да је византијски патријарх дошао на тако важне преговоре баш код ње, а не код цара, потврђује да је њен утицај био стваран и да ранија помињања њеног имена уз име младог цара нису била чисто из поштовања према мајци. Ако је Јелена Анжујска имала управу над једним делом државе, за Јелисавету се може рећи да је практично управљала царством. Иако су преговори прекинати изненадном смрћу патријарха, нема сумње који су значај имали преговори за обе државе. Бивша царица, тада монахиња водила је спољну политику Српског царства.

Војислав Војиновић је раније био ставилац на царском двору. У првом периоду владавине цара Уроша пружајући му подршку, обезбеђује и јача свој положај. Поред поседа у Хуму, након смрти челника Димитрија 1359. узима његове поседе – Дабар, Дрину, Гацко и Рудине, проширујући значајно своју област. Захваљујући добрим односима са царем имао је слободу да самостално у два наврата зарати са Дубровником.⁸

⁶ ИСН I 569. У питању је црквена белешка из 1359. и један недатиран натпис на грчком језику.

⁷ ИСН I 577; Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, Византолошки институт САНУ, Београд, 1965, 5-6.

⁸ М. Шуица, *Вук Бранковић: славни и велможни господин*, Еволута, Београд, 2018, 29-30

Након Задарског мира, којим је Дубровник стављен под заштиту Угарске, а Венеција потиснута одатле, претио је да ће заузети Републику и његову околину позивајући се на титулу хумског кнеза и чињеницу да је седиште кнеза било у Стону. Иако су Дубровчани добили подршку угарског краља, помоћ нису упутили ни хрватски ни босански бан, па су били приморани да исплате Војиславу 4 000 перпера за откуп људи и робе.⁹ С обзиром на положај Дубровника, односно чињеницу да су били под угарском управом јасно је да је у интересу краља Лудовика I било да се сачува град. То се не би могло рећи ни за једног од банова, посебно за Твртка који би тиме ризиковао и угрожавао мир на граници. Слично се поновило и 1361/2. када су на дубровачкој страни били Балшићи и Санко Милтеновић, босански властелин. Бан се јавља тек као посредник у покушају преговора и то чини прилично млако.¹⁰ Овај сукоб окончао је цар Урош потписивањем мира у Оногошту 22. августа 1363.¹¹

О моћи коју је имао најбоље сведочи чињеница да је у повелји у којој се потврђује размена градова и жупа са челником Мусом, када је кнез Војисав потписан као милосник, односно сведок, што представља изузетак с обзиром на чињеницу да већ представља једну страну у уговору. Друга ствар је да је заменом Брвеника за Звечан заокружио територије и то указује да је цар изашао у сустрет интересима кнеза. Његова изненадна смрт исте године, отворила је врата осталој властели да заузме његов положај. Пред крај живота држао је у својим рукама територију која се простирала на северу од Рудника преко Гацка, области око горње Дрине, Сјенице и Звечана све до Требиња, Конавла и Драчевице, а неко време је поседовао и Попово поље.¹²

Шездесетих година се заједно уздижу и браћа Вукашин и Угљеша. Будући да се јављају још у време цара Душана – Угљеша се помиње као намесник у околини Дубровника 1346. године, док је Вукашин пре марта 1350. добио титулу деспота у околини Прилепа – њихов успон креће у зрелијем добу. За разлику од већине обласних господара који се шире узимајући за себе нове територије, Мрњавчевићи јачају политичку

⁹ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964, 127.

¹⁰ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 127.

¹¹ Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Српска књижевна задруга, Београд, 1975, 54-55.

¹² Исто, 36.

моћ путем родбинских веза. Вукашинов син Марко био је венчан са ћерком Радослава Хлапена, а ћерка Оливера удата за Ђурађа Балшића. Млађи Вукашинов брат, Угљеша оженио се Јеленом, ћерком кесара Војихне, а њихова сестра Јелена била је удата за Николу Радоњу, сина севастократора Бранка.¹³

Како су се царством ширили и јачали обласни господари, а кнез Војислав, десна рука цара Уроша је већ две године био мртав, цар је био приморан да узме себи за савладара-краља Вукашина 1365. Исте године, у августу или септембру, Угљеша преузима власт у Серу од царево мајке, носећи титулу деспота. О блискости браће са царском породицом и заједничкој политици пре свега, говоре подаци да су Вукашин и Јелисавета ковали заједнички новац, Дубровчани се обраћали и њему и њој, а деспот Угљеша није мењао чиновнике по преузимању управе над Сером. Са друге стране, цар Урош и краљ Вукашин шаљу 1366. посланство у Дубровник заједно. Цар је ковао новац на коме се виде обе титуле. Постоји и заједничка ликовна представа два савладара на фресци у манастиру Псачи.¹⁴

Родбинска веза Лазара са Немањићима је сумњива, али је сигурно да је отац будућег кнеза већ имао функцију на двору претходног цара, где најпре се јавља као логотет, а касније као велики слуга. Лазар је на царевом двору био ставилац и то не пре 1363. када се први пут јавља у документима.¹⁵ Ипак, почетак шездесетих представља време његовог пробоја. Приликом преговора о миру са Дубровчанима добија на поклон тканине, а помиње се и годину дана касније у повељи о размени територија кнеза Војислава и челника Мусе. Мада није познато када добија титулу кнеза, врло је вероватно да се то догодило након смрти Војислава Војиновића.¹⁶

¹³ ИСН I 586, М. Шуица, *Вук Бранковић*, 32.

¹⁴ ИСН I 587-588.

¹⁵ С. Мишић, *Од земаљског кнеза до кнеза Срба – уздизање владарске моћи*, у: *Власт и моћ : властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године : тематски зборник радова са међународног научног скупа одржаног од 20. до 22. септембра 2013. године у Крушевцу, Великом Шиљеговцу и Варварину*, ур. С. Мишић, Народна библиотека Крушевац, Центар за историјску географију и историјску демографију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Крушевац, 2014, 7.

¹⁶ Р. Михаљчић, *Лазар Хребелјановић – историја, култ, предање*, Нолит, Београд, 1984, 25, 29.

Породица Бранковића, односно најстарији познати предак Вука, жупан Младен у време краља Милутина, касније од Стефана Дечанског постаје војвода. О његовом брату Николи нема пуно података.¹⁷ Младенов син, Бранко био је севастократор, његова сестра Ратослава била је удата за жупана Алтомана.¹⁸ Није познато када је добио то звање, а помиње се као господар Охрида.¹⁹ С обзиром на то да се титула севастократора, преузета по оснивању царства из Византије, додељивала само најужој царској родбини, а и како је познато да му је отац био у служби и краља Милутина и Стефана Дечанског, и да је при том напредовао, велика је вероватноћа да јесу били у родбинским везама са владарском породицом. Севастократор се преко своје деце повезивао са новим моћницима. Већ је поменуто да је Никола Радоња био је у браку са сестром Вукашина и Угљеше, Јеленом. Други син Гргур био је ожењен извесном Теодором, а ћерка Теодора удата за Ђорђа Топију, који је управљао околином Драча, док је најмлађег сина Вука оженио ћерком кнеза Лазара, Маром.²⁰ Брак, односно савез између кнеза и Бранковића склопљен је 1370/1371.²¹ Никола Радоња се после губитка породице замонашо и добио ново име Герасим, под којим ће уз млађег брата Вука бити познат као заштитник манастира на Светој Гори, Хиландара и Св. Павла.²²

Према писању Марва Орбина, у време цара Стефана Душана, Балшићи су држали тек једно село, а 1360. се први пут помињу као обласни господари. До њиховог ширења дошло је током сукоба цара Уроша и Симеона. У тој борби нашли су се на страни цара Уроша.

Мада су њихови поседи још увек прилично мали – област од Скадарског језера до мора и могуће Бар; заједно су са кнезом Војиславом Војиновићем примљени у ред дубровачких грађана 3. јула 1362. Ипак, да су слабији од кнеза Дубровчани су то исказали приликом издавања повеља: кнезу су издали повељу са златним, а Страцимиру, Ђурађу и Балши са сребрним печатом.

¹⁷ М. Шуица, *Вук Бранковић*, 21-24.

¹⁸ Исто, 26.

¹⁹ Исто, 30.

²⁰ М. Шуица, *Вук Бранковић*, 32-34.

²¹ Исто, 61.

²² Исто, 33.

Без обзира на подршку коју су раније давали цару, почињу да дејствују све самосталније, а у рату са Дубровником (1361-1362) отворено отказују послушност.²³ У наредном периоду све више се удаљавају од централне власти, стају на страну краља Вукашина, браком између Балше II и Комнине, ћерке деспота Јована Комнина Асена добијају Берат, Валону и Химару. Јануара 1369. браћа су у Скадру прихватила католичку веру.²⁴

Са друге стране Дрине, после владавине бана Степана II, избор за новог владара не протиче без проблема. Нови бан, Твртко, влада уз помоћ Угарске и краља Лудовика I, са којим је у родбинским везама, а све преговоре у његово име обављају у прво време његов отац, а касније његова мајка.²⁵ Средином 1357. Угарска потврђује бану власт над Усором, уз услове који Босну још више везују за угарски двор.²⁶

Шездесете почињу прилично бурно у Босни и то нападима из Угарске.²⁷ Међутим, када је Твртко приморан да напусти престо, а властела бира његовог млађег брата, Вука за бана, помоћ добија управо од Лудовика I и већ исте године (1366) се враћа на своје место.²⁸ После смрти Војислава Твртко остаје у истим, пријатељским односима са његовом удовицом. Када је приморана да побегне са децом, он јој помаже да преко Дубровника дође до Албаније.²⁹

²³ ИСН I, 579, Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, 40-41. У хрисовуљи од 29. септембра 1360. којом гарантује слободу трговине Дубровнику, цар признаје постојање посебне области Балшића као и државе кнеза Војислава.

²⁴ К. Митровић, *Односи кнеза Лазара и његових наследника са Балшићима (1365-1402)*, у: *Власт и моћ : властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године*, 259, 261. Цар два пута у писмима Млетачкој републици 1368. и 1369. Ђурђа назива одметником.

²⁵ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 121-122. Жена угарског краља, Јелисавета је ћерка бана Степана II, иначе стрица новоизабраног бана.

²⁶ Исто, 124-125. Исте године краљ Лајош управља Доњим Крајевима, а нешто раније је као мираз добио део Хума, западно од реке Неретве укључујући и трг Дријева.

²⁷ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 128-129. Угарска војска је одбијена у два наврата током 1363.

²⁸ Исто, 130-132. Поред превирања са братом, бан је требало да умири и побуну Санка Милтеновића

²⁹ Исто, 133.

II – Стварање велике коалиције и последице њеног деловања

Жупан Никола припада генерацији политичара који доживљавају успон шездесетих година 14. века. Ипак, оно што га издваја од осталих личности тог периода је чињеница да је био припадник нове, знатно млађе генерације у односу на друге, што га је уједно чинило и једним од најнеискуснијих. Њему сличних година био је Вук Бранковић, Твртко нешто старији, а далеко и искуснији и старији били су браћа Мрњавчевићи, кнез Лазар, док су у Зети Балшићи иступали као једна породична заједница. Никола је био син Алтомана, старијег и много мање познатог брата Војислава Војиновића. Ако се зна да се жупан Алтоман оженио крајем 1347. његов син је могао да буде рођен најраније у другој половини 1348.³⁰ Брачном везом са Витославом, ћерком војводе Младена створен је савез две куће у успону.³¹ Од тројице синова, колико их је имао војвода Војин, на основу доступних података чини се да само Алтоман није вршио дворску службу. Његова територија обухватала је област од горње Дрине до Јадранског мора, односно до околине Дубровника и до 1350. примао је стонски доходак.³² Његов син Никола одрастао је, дакле, далеко од царског двора и нема података да ли је уопште било у плану да му се обезбеди место у служби. Ако и јесте, смрт жупана је ту могућност отежала. Није познато ни кад је тачно умро жупан, али се тај догађај поклапа са Војислављевим успоном у време цара Уроша.³³ У то време Никола има једва нешто више од десет година и свакако да није

³⁰ М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, Српска краљевска академија, Посебна издања, друштвени и историјски списи, књига 40, Београд, 1932, 4. Сачувана је његова молба дубровачком већу из 1347. да му се одобри зајам и одбије од стонског дохотка, који је у то време исплаћиван лично њему. Овај захтев је одбијен, мада се Велико веће сложило да му дозволи да изнајми њихове бродове, а повод је била Алтоманова женидба. Као и обично, Дубровчани и овом приликом настоје да задрже добре пријатељске односе са жупаном, али подвалче линију када се ради о зајму, што у овом случају више говори о положају жупана, него о односу Дубровчана према њему.

³¹ М. Шуица, *Вук Бранковић*, 31. Мада није познато када је Бранко добио ову титулу севастократора, јер је први пут званично поменуто у повељи цара Уроша 1365. могуће је да је било и раније, пре 1346.

³² М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 3-6. Још увек нема никаквих података да је жупан Алтоман био у служби цара Душана, док је Милош био ставилац, Војислав такође све до добијања титуле хумског кнеза. Због територије којом је управљао примао је стонски доходак до 1350. када га цар уступа манастиру Св. Михаила у Јерусалиму.

³³ Исто, 5-6.

могао самостално да управља облашћу свога оца. Питање је да ли се његов стриц залагао за очување територија које су припадале његовој породици и иступао као заштитник дечака док овај не одрасте и постане способан да самостално управља. Ипак, две ствари указују на супротно. Прва, да Војислав управо по преузимању ових области добија титулу хумског кнеза и постаје први човек на двору. Друга, агресивност коју исказује жупан како би повратио области у годинама након смрти стрица говори о не баш сложним породичним односима. Чак и да је Војислав планирао да му у неком тренутку врати поседе, његова удовица свакако није. Гоислава управља и настоји да очува територију за своје синове. Наставља да прима стонски доходак, а чак добија и два пута светодмитарски.³⁴

У писаним изворима Никола се први пут јавља новембра 1366. кад му је било отприлике седамнаест година. Услед недостатка извора није познато када почиње са освајањем територија, нити одакле тачно. Сигурно је да се и пре овог помена појавио на политичкој сцени, односно убрзо након смрти стрица 1363. У јулу 1367. већ поседује Рудник и наставља даљи напад на Гоиславу. У августу исте године она почиње са припремама за рат који ће трајати више од једне године.³⁵ До октобра 1368. држи Требиње, али за мање од месец дана је поражена. Крајем новембра она ће, преко дубровачке територије, са својом децом отићи у Албанију. Чини се да је релативно брзо и лако успео да освоји њене области: у том тренутку Гоислава није била у могућности да нађе савезника; ни српски цар, ни босански бан, а ни Балшићи нису могли да јој пруже помоћ. Једина реакција је била од стране Дубровачке републике и то јер су се осетили угроженим.³⁶ Жупан је за овај напад одабрао повољан тренутак, а не треба ни заборавити да је његов успех био шок за савременике; колико год да су се обласни господари смењивали, уздизали се и падали, вероватно да нико није рачунао на то да би опасност могао да представља неко тако млад, на први поглед без изгледа за успех.

³⁴ М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 7. Цар јој уступа доходак 1364. и 1366. године.

³⁵ Исто, 8. У августу Гоислава тражи своју ризницу из Дубровника.

³⁶ Исто, 8-10. У октобру Дубровчани шаљу жалбу која је насловљена на Гоиславу, а већ почетком новембра страхују да би жупан могао и њих да нападне. Тражили су помоћ од бана Хрватске и Далмације, а у Стон је требало да дођу бродом Вукота и Масловић. Међутим, њих враћају назад када се сазнало да неће бити напада на поседе Републике и 2.11. их обавештавају да се врате, али да остану у приправности.

Дакле, већ почетком новембра 1368. Дубровчани страхују да би жупан могао да их нападне и траже заштиту од хрватског бана. На њихов захтев, бан шаље људе на челу са извесним Вукотом и Масловићем. Међутим, како је опасност од напада прошла, али не и у потпуности нестала, речено им је да се повуку, али да остану у приправности.

Ипак, зна се да је жупан имао одређене захтеве које је Дубровчанима доставио преко свог поклицара, али о каквим конкретно захтевима је реч, није познато. Њихов одговор је био припремање војске за борбу, након чега жупан попушта. Све укупно ова претња и преговори око тога трајали су неких петнаестак дана.³⁷

Са друге стране и босански бан је, као и Дубровчани, имао стабилне и пријатељске односе са Војиновићевом удовицом. И сама помисао на некакво таласање и промену суседа није му годила. Напослетку, његова борба за опстанак на власти у Босни није била лака, а и опасност од побуне властеле била је присутна. Управо ту нестабилност Твртковог положаја користи жупан Никола. Овог пута он заправо улази у преговоре са једним властелином и склапа савез са њим. Овај савез између жупана и Санка Милтеновића није одговарао ни Дубровчанима, који су већ имали проблема са жупаном, те из Дубровника стижу два посланства Милтеновићу убеђујући га да се врати у службу бана. Они поручују Милтеновићу да је боље да се држи бана, јер је слава младог жупана кратког века.³⁸ Дубровчани су осећали велики притисак и управо зато нису жалили труда да по сваку цену дође до измирења бана и Милтеновића. Млади жупан је представљао претњу и сâм, а могућност да угрози мир савезом са још неким властелином је било нешто што нису смели да дозволе. Измирење није текло толико глатко, па је у једном тренутку бан послао војску на Милтеновића, који се са породицом већ склонио у Дубровник. До коначног помирења дошло је током 1369. године.³⁹ До мира, мада се не зна каквог, између

³⁷ Исто, 8-9. Стонска војска је распуштена 18.11.

³⁸ ИСН I, 591; М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 11. Санко Милтеновић је заузео Трусину, Попово поље и Дабар. Прво посланство је било крајем новембра 1368. године, а друго одмах у јануару наредне. У јануару је посланик рекао Милтеновићу да је *тријумф тога Николе само за времена и нипошто неће дуго трајати, док је босански банат у истину вечан*. Уз то, гарантују да ће се заложити за његово измирење са баном и пружити заштиту у случају да жупан има намеру да се освети њему или његовим људима.

³⁹ Исто, 13. Санко Милтеновић је погинуо у борби против Николе Алтомановића негде између јула 1370. и новембра 1372. Његов син Бељак држи Невесиње почетком 1373. године.

жупана и бана, дошло је у августу 1370. Важно је напоменути да том приликом уговором нису били обухваћени Дубровчани, којима је изузетно било стало да се осигурају кроз тај споразум. Без обзира на покушаје бана Твртка да се заузме за њих и кроз уговор им обезбеди мир, жупан није пристајао на те услове.⁴⁰ Управо у ово време жупан захтева да му се исплаћује, као раније Гоислави, кумерак солски. Крајем 1369. његов посланик одлази у Дубровник и узима 900 перпера. Међутим, он иде и корак даље; захтева исплату и светодмитарског дохотка.⁴¹ Захтев да се светодмитарски доходак исплати њему показатељ је моћи коју има у том тренутку. Док Дубровчани упорно одбијају да поклекну тврдећи да је то искључиво право владара у овом тренутку није било никог ко би имао снаге да му се супротстави или макар интереса да се у име цара бори за то регално право. Након склапања мира са Босном, његови захтеви постају агресивнији. Дубровник шаље посланике са даровима, које он прихвата, али не одустаје од дохотка. На јесен 1370. шаље властелина Радина Дубравчића са захтевом да му се исплати дуг од 6 000 перпера, односно износ за период од три године. Како су Дубровчани и овај пут одбили, жупанова војска у знак одмазде пустоши околину града. Уз то, заробио је све дубровачке трговце који су се у том тренутку нашли у његовој области. У овај инцидент умешао се и угарски краљ Лудвиг и упутио захтев жупану да ослободи све трговце. Овај је то одбијао јер је имао подршку мачванског бана Николе Горјанског Старијег, са којим је имао пријатељске везе.⁴² Рачунајући на пријатељске везе са мачванским баном, односно на његово

⁴⁰ Исто, 14-15.

⁴¹ Р. Михаљчић, *Трибути у: Лексикон српског средњег века*, ур. Сима Ћирковић, Раде Михаљчић, Knowledge, Завод за графичку технику Технолошко-металуршког факултета, Београд, 1999, 746-748. Доходак од 2 000 перпера у замену за слободу трговине од Дубровника креће редовно да прима краљ Урош I (1236-1276). Много раније је још Константин Порфирогенит први забележио да исплаћују трибут од 36 златника кнезовима Требиња и Захумља, а у време краља Радослава 1234. помиње се под називом могориш. Од владавине краља Драгутина (1276-1282) усталио се рок за плаћање дохотка, Митровдан. После Задарског мира (1358) и слабљења централне власти српске државе, угарски краљ Лудвиг I потражује српски и оба стонска дохотка. Дубровник због пословних веза са Србијом одбија овај захтев. У наредном периоду светодмитарски доходак примају господари Конавла, Требиња и Драчевице – Војислав Војиновић, Гоислава, Никола Алтомановић, Ђурађ Балшић. Балшићи примају доходак све до 1378. када бан Твртко осваја ове области. Све до пада Босне 1363. Дубровчани им исплаћују 2 000 перпера годишње.

⁴² М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 14-15; 16, нап. 16. Благонаклоност жупана према католицима додатно га је зближила са Горјанским.

немешање у сукоб са Дубровником, жупан наставља нападе на дубровачку околину. Тада они шаљу посланике угарском краљу са намером да издејствују смену Горјанског због пристрасности. Међутим, за решавање спора краљ управо именује Горјанског, који у мају захтева информације о заробљеним Дубровчанима. Они сматрају да је тај захтев увреда и да практично доказује колико је бан заправо близак жупану, јер су заробљеници или помрли или су сами платили откуп. Другим речима, бан је закаснио, и то намерно.⁴³ У то време, Алтомановић настоји да омета дубровачку трговину и на мору, па тако 20. маја Дубровник шаље извесног Николу из Анконе бродом у Боку Которску како би растерао жупанове људе.⁴⁴

Међутим, долази и до прве озбиљне претње по опстанак самог жупана. Наиме, Мрњавчевићи заједно са Балшићима решавају да га нападну. Томе се свакако нису противили ни бан Твртко, ни кнез Лазар јер су обојица имали интересе да се заувек реше тог суседа. Рачунајући да је њиховим мукама дошао крај, Дубровчани су се обрадовали овој прилици и активно учествовали у преговорима о плану напада. Ђурађ Балшић води преговоре са Дубровником о транспорту његове војске. Они пристају да преко мора пребаце војску својом флотом и држе се у приправности. Једини услов је био да војска не угрози Котор, како не би имали проблема са угарским краљем. Краљ Вукашин се већ негде око 20. јуна налазио у близини Скадра, са намером да изведе напад на жупана на линији Оногошт – Никшић.⁴⁵ Али, Дубровчани су, са друге стране, пристали и на преговоре са жупаном. Ови преговори никад нису окончани јер се напад очекивао раније. У име жупана преговоре је водио Обрад Зорка, кефалија у Конавлима, а Дубровчани су слали поруке преко Лона Држића. Тачније, кефалија је пренео жупанову поруку да Дубровник пошаље некога на преговоре са њим. Међутим, они поручују да је то непотребно и да кефалија може само да јави шта је договорено. Укратко, осећали су да је жупанов крај близу, а да је њихов положај много повољнији, те да нема потребе улагати

⁴³ Исто, 17-18. Поклисари Добре Калић и Иван Гредић иду код краља Лудвига који се тада налази у Далмацији. Инсистирају на томе да се њихов спор реши на угарском двору, јер једино ако заобиђу бана могу да добију непристрасну пресуду. Уједно, ако би се расправљало на двору и сама пресуда би била вишег степена.

⁴⁴ Исто, 18.

⁴⁵ Исто, 19. Котор је под заштитом Угарске у то време.

толико труда око формалности. Уз то, на питање жупана да примирје траје и за време преговора, одговарају да не мора, али ако би то била воља жупана учинили би то једино из љубави према њему. У начину и тону којим воде преговоре може се јасно осетити самопоуздање и уверење да ће коалиција убрзо уништити Алтомановића. Постављени су и услови за примирје: кефалијини људи не треба да иду у Дубровник, нити Дубровчани у кефалијине области, у супротном сматрају се заробљеницима; галија код Драчевице неће нападати његове људе, али ни они њих на мору; курири би слободно путовали; примирје би трајало још додатна три дана по повратку кефалијиног посланика од жупана и уколико је то кефалијина жеља, могу положити заклетву.⁴⁶

Распад прве коалиције донео је долазак Османлија пред границе Мрњавчевића. Велика опасност по жупана трајала је неких месец дана, а окончана без икаквих промена, повлачењем два брата како би одбранили своје области. Већ у септембру долази до сукоба са турском војском који ће имати трајне последице по Српско царство. Погибјом Мрњавчевића, у боју на Марици код Черномена, двојице најутицајнијих људи на двору, отварају се врата другим обласним господарима, као некада њима после смрти кнеза Војислава. Нестанком краља и деспота, а убрзо и смрћу самог цара, уклоњене су главне жупанове препреке.⁴⁷

Марко, Вукашинов син који је наследио краљевску титулу, није имао никакву моћ и настојао је да задржи територије које је некада поседовао његов отац. Заједно са његовом браћом наставља да управља из Прилепа узаном територијом у западној Македонији. Погибијом Вукашина на површину избијају Драгаши, деспот Јован и Константин. Заузимају територије у северној Македонији, као и жупе Прешево, Врање, Иногосте. Најзначајнија два града ове области су Охрид и Штип. Охрид је све до јачања краља Вукашина био у рукама Бранковића, а сада га након септембра 1371. присваја Андрија Гропа. Ђурађ Балшић се одриче некадашњег савеза са настрадалим Мрњавчевићима разводом од Оливере и склапањем новог брака са Теодором, ћерком деспота Дејана. Одмах заузима град Призрен, који млади жупан покушава одмах да

⁴⁶ М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 18-19.

⁴⁷ Битка на Марици се догодила 26.9.1371, а 4.12.1371. умире цар Урош.

преотме, али не успева. Полази му за руком да освоји тврђаву Звечан, која је раније припадала његовом стрицу, а касније је враћена цару Урошу.⁴⁸

Жупаново освајање територија имало је три фазе. Прва, вероватно најдужа, била је учвршћивање власти у области његовог стрица кнеза Војислава. Како је након Алтоманове смрти, Војислав приграбио његове територије и уз то постао хумски кнез, Никола је након Војислављеве смрти иступио као Алтоманов законити наследник и вероватно придобио подршку властеле. У време када му се отац последњи пут помиње Никола има тек десетак година, слабост коју је стриц искористио како би иступао самосталније.⁴⁹ Сигурно је да је било припадника властеле који су служили Алтоману и сматрали да након нестанка најутицајнијег човека на двору треба да подрже младог жупана. Са друге стране, неки од њих нису били на његовој страни из сентименталних разлога, већ су видели прилику за сопствену корист вршећи утицај на малолетног жупана. Према томе, борба за повратак наследства, почела је ако не у првим месецима након Војислављеве смрти, онда сигурно у првих годину дана, а трајала све до краја 1368. Гоислава је могла да покуша да одбрани оно што је стекао њен муж, али је на крају изгубила. Нема сумње да се захваљујући политичком искуству, које је уз кнеза на двору стекла, тако дуго одржала. Након њеног одласка, жупан је у свом поседу имао области око Рудника, Гацко, горњу Дрину, Сјеницу, као и Требиње, Конавле и Драчевицу.

Наредна фаза била је губитак Рудника и његово враћање, односно сукоб са кнез Лазаром. Рудник је посебно важна област, јак привредни и економски центар, где је жупан могао да кује сопствени новац.⁵⁰ Није немогуће да је Орбиново причање о сукобу на Косову са Мрњавчевићима тачно. Како он наводи, дошло је до савеза цара са жупаном и кнезом како би сузбили краља и деспота.⁵¹ То се десило 1369. али су савезници лоше прошли: кнез је побегао оставивши цара и жупана. Том приликом Алтомановић је претрпео тежак пораз, а самог цара су заробили. Орбин објашњава да их је завист спојила

⁴⁸ М. Шуица, *Вук Бранковић*, 59-60.

⁴⁹ ИСН I, 591. Жупан Алтоман се последњи пут јавља 1359. године, а врло брзо након тога Војислав преузима његове области и постаје хумски кнез на основу тога.

⁵⁰ М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 22.

⁵¹ М. Орбин, *Краљевство Словена*, Српска књижевна задруга, Београд, 1968, 50.

да под окриљем цара нападну ову моћну браћу. Прича делује уверљиво: млади жупан тек што је протерао Гоиславу, заузео територије које су му одузете, врло вероватно да није имао у плану да се ту заустави, посебно ако се указала прилика да има и савезнике. Са друге стране, Лазар настоји да учврсти и ојача свој положај на двору, па би му, макар и краткотрајни савез са Алтомановићем био од користи. Уз то, Мрњавчевићи су потиснули и цара, који се надао да би прикључивањем нападу оживео свој утицај у Царству.⁵² Чак ни претња доласком Турака две године касније није ујединила српску властелу што додатно сведочи о степену ривалства међу њима.

Овом епизодом није објашњено само ривалство са Мрњавчевићима, већ и између Лазара и Николе. Како је био рањен или после пораза свакако ослабљен, жупану је Лазар убрзо преотео Рудник, а Санко Милтеновић жупу Конавле.⁵³ Напослетку, пропаст овог подухвата даје одговор на питање зашто до трајнијег савеза између Лазара и Николе није дошло. После овог неуспеха и почетка сукоба, Лазар се окреће Вуку Бранковићу.

Трећа, последња фаза, догодила се након Маричке битке, када поново проширује област освојивши тврђаву Звечан. У том тренутку био је најјачи обласни господар, али и најрањивији: његова моћ се заснивала на импресивном проширењу територије, али која је била без савезника и окружена непријатељима.

Претходни догађаји донели су слободу жупану да иступа агресивније, а Дубровчанима још већи страх него почетком године. Овога пута, свесни да немају заштите, инсистирају на преговорима. Почетком 1372. договорено је да примирје траје до Ускрса, а затим је на њихов захтев продужено до Ђурђевдана. Преговоре је у име Дубровника водио поклисар Блаж Водопић и завршени су прихватањем исплате светодмитарског дохотка жупану.⁵⁴ То је била јединствена ситуација да Дубровчани дају обласном господару доходак, мада је раније било могуће уз дозволу цара, али како сада

⁵² Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, 150-151.

⁵³ М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века – Властела српских обласних господара*, Службени лист СРЈ, Београд, Ужице: Рујно, 2000, 20-21.

⁵⁴ М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 20-21. Трговина се поново одвија као и раније, а већ 27.10. исплаћено је 2 000 перпера за светодмитарски доходак, као и 900 перпера за кумерак солски.

више није било цара, савладар је био мртав, а нико од осталих господара није могао то да спречи, нису имали другог избора него да прихвате да исплате.

У писму од 16. маја 1373. Дубровчани се жале краљу Лудвигу на коалицију против њихове Републике. Ту се први пут помињу преговори Млетака са Балшићима и Алтомановићем. Наредно писмо казује нешто више: Венеција тражи њихову помоћ у борби са Угарском и Франческом Караром из Падове. Као награду, Балшићи би добили Котор и Драч, а Алтомановић Стонски Рат. Млеци би напали Дубровник са мора, а ова двојица са копна.⁵⁵

Како до нечег конкретнијег није дошло, односно како више нема никаквих података о овоме, највероватније да је (ако је до ње и дошло) коалиција постојала само као идеја. Раније је К. Јиречек тврдио да је то био одбрамбени савез жупана против бана Твртка и кнеза Лазара и да је тада, приставши да буде његов савезник, Ђурађ Балшић узео Требиње, Конавле и Драчевицу. Према овој тврдњи, жупана би ово пријатељство пуно коштало: то су области на основу којих је потраживао светодмитарски доходак.⁵⁶

Друга коалиција формирана између кнеза Лазара и босанског бана, а уз помоћ угарског краља довела је до коначног уништења Алтомановића. О њеном стварању говори Мавро Орбини. Према његовим речима до организовања је дошло након што је после састанка са кнезом жупан покушао да га убије. Кнез Лазар онда шаље посланика угарском краљу нудећи му 10 000 литара сребра за војну помоћ, а са друге стране преговара и са баном Твртком. Краљ Лудвиг шаље Николу Горјанског, некадашњег пријатеља жупана, са војском од 1 000 копљаника. Босанску војску предводи бан, а српску кнез. У коалицију не улазе ни Дубровчани, ни Балшићи. Тако врше пробој у Алтомановићеве земље са три стране: са запада бан Твртко, са севера Никола Горјански, а са истока кнез Лазар. Жупан бежећи покушава да нађе уточиште, али безуспрешно; у Клобуку га не примају Зорке,

⁵⁵ Исто, 23-24.

⁵⁶М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 24-25. О овоме говори Михаило Динић појашњавајући зашто није могуће да је Алтомановић прихватио да уђе у савез са бившим непријатељем по тако високој цени. Он ставља под знак питања и постојање коалиције са Венецијом: да ли су Млечани имали интереса и да ли им је њихова (Алтомановићева и Балшићева) помоћ била толико потребна да би им у случају рата уступили Стонски Рат, Котор и Драч.

његови ранији људи од поверења, а прогоне га и из Требиња и Конавла. Даље, према причању Орбинија, склонио се у Ужице. Ту га је под опсадом до предаје држао кнез Лазар. Након што су га заробили, жупана је наводно ослепео Стефан Мусић, уз одобрење кнеза Лазара. Управо Балшићи преузимају последње преостале области: Требиње, Конавле и Драчевицу, иако нису директно учествовали у коалицији. Из овога следи да је могуће да је жупан у замену за заштиту предао Балшићима своје три драгоцене области.⁵⁷ Мада се не може са сигурношћу утврдити да ли је дошло до некаквог састанка и покушаја ликвидације кнеза Лазара или је Орбини ово додао како би направио увод у даља дешавања, јасно је да су заједнички интереси зближили кнеза и бана. Изостанак Балшића из коалиције указује на то да су Дубровчани били у праву када су говорили о савезу Балшића и Алтомановића у мају. Све ово издешавало се у периоду између 1. септембра 1373. и 30. новембра 1373. када Ђурађ Балшић издаје повељу у којој помиње да поседује Требиње, Конавле и Драчевицу.⁵⁸

На крају 1373. изгледало је да је Ђурађ Балшић прошао најбоље. Без учешћа у нападу на Алтомановића добио је не неке области, већ области у околини Дубровника које са собом носе и светодмитарски доходак. Ипак, свега неколико година по добијању области, босански бан у Требињу започиње побуну и напослетку заузима све три области 1377. Твртко је од жупанових области заузео раније горње Подриње, део Полимља (заједно са манастиром Милешева) и жупу Гацко.⁵⁹

Твртково крунисање 26. октобра 1377. на Митровдан једна је од последица уклањања са политичке сцене жупана Алтомановића. Освојивши територију на којој се налазио значајан духовни центар, манастир Милешева, а убрзо и области на основу којих је могао од Дубровника да потражује некадашњи искључиво краљевски/царски трибут,

⁵⁷ М. Орбин, *Краљевство Словена*, 61; М. Динић, О Николи Алтомановићу, 25-27. Орбини описује ток састанка: и кнез и жупан долазе са по петоро својих људи, сви су ненаоружани. Ипак, жупан је имао у плану да убије кнеза, те је пре сусрета сакрио оружје у снегу, које је касније извукао и тешко ранио кнеза, кога је спасио крст око врата. Орбини наводи и имена двојице људи које је жупан том приликом убио, то су били рашки племићи Михајло Давидовић и Жарко Мерешкић. С обзиром да се помиње да је жупан сакрио оружје у снегу, могуће је да је до састанка дошло у зиму 1372/1373.

⁵⁸ М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 27.

⁵⁹ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964, 135.

стекли су се услови да се без већих побуна прогласи за *по милости божјијој краља Србљем, Босни и Поморју и Западним странама*. Немајући више препрека на путу ка круни, позивајући се на сродство са Немањићима (краљ Драгутин му је прадеда), узима име Стефан и постаје једини наследник лозе Немањића. Његово крунисање, осим Балшића прихватају и кнез Лазар и Вук Бранковић. Томе се нису противиле ни Угарска, Венеција и Дубровник.⁶⁰

Кнез Лазар заузима делове између реке Дрине и планине Рудник, све до реке Увац на југу, а 1379. потискује Радича Бранковића и заузима територије које у титулатури наводи као *Подунавље*.⁶¹

Граница са Босном је тада ишла између Лима и Њехотине ка Тари, тако да је Брсково остајало у оквиру српске државе. На Лиму, линија је ишла јужно од Пријепоља; том поделом је жупа Брсково и почетни део Таре припао Вуку Бранковићу, Сјенице кнез Лазару, а након Косовске битке и Сјенице су у области Бранковића. Твртковој држави су тада припали: део жупе Дабар, Црна Стена и Звијезд.⁶²

После уништења жупана, у српским земљама, кнез Лазар постаје најутицајнији политичар. Иако није могао попут Твртка да се позива на родбинске везе са Немањићима како би се прогласио наследником, у пракси, након што је уклонио непријатеље и проширио територију, он то и јесте био. На његов захтев је сазван сабор у Пећи 1375. на коме је за патријарха изабран Јефрем, који је највероватније био византијски избор. Тиме је управо он завршио измирење византијске и српске цркве које је започела царица Јелена.⁶³

У другој половини седамдесетих година Вук заузима Скопље, а након смрти Ђурађа Балшића 1378. и Призрен. Својој области припаја Пећ, једно од најзначајнијих

⁶⁰ С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, 136-138.

⁶¹ М. Благојевић, *Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији*, Отисак из публикације: *Косово и Метохија – прошлост, садашњост и будућност (научни скупови САНУ, књига СХV, одељење друштвених наука књига 28)*, Београд, 2007, 9; Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић* 68; М. Благојевић, *Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2004, 291.

⁶² С. Мишић, *Студије о средњовековном Полимљу*, Филозофски факултет у Нишу, Ниш, 2012, 48, 51,61.

⁶³ Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, 108-109, М. Благојевић, *Немањићи и Лазаревићи*, 288.

духовних центара у средњовековним српским земљама, мада није познато када и како. Могуће је да је Пећ примио као поклон од свог таста, а могуће је и да је дошао у посед тек након Косовске битке 1389.⁶⁴ Иако нема података да је активно учествовао у рушењу Алтомановића, или је због рођачких веза са Николом имао неутралан став, мада то делује мало вероватно ако се има у виду чињеница да је савез који је са њим склопио кнез Лазар био уперен управо против жупана. Дуга ствар, мапа, која недвосмислено показује да је ширење Вукових области ишло и те како преко поседа Алтомановића и тешко је поверовати да их је задобио захваљујући неутралном држању и доброј вољи његовог таста. Питање Звечана расветлио је М. Благојевић. Јужније од овог града, жупа Лаб је припадала кнезу Лазару, што се види у повељи из 1380/1381.⁶⁵ У другој повељи, издатој 1379/80. Хиландару, наведено је једанаест насеља, између Пећи и реке Клине, тако да М. Благојевић закључује да је граница са Бранковићем била управо ова река, а да је кнез имао у свом поседу области од средњег и доњег тока реке Клине на њеној левој обали (Вуку Бранковићу је припадало село Тушиље) јужније до реке Мируше и на западу до Белог Дрима. Како се Звечан налазио између ових области и жупе Лаб, закључено је да је Звечан у прво време припадао Лазару, а тек након његове смрти Вуку.⁶⁶ Вук је од жупана напослетку узео и Сјенице, Коморане на Лиму и тиме значајно ојачао своју позицију.⁶⁷

Вук је у годинама које долазе даровао Хиландар и преко старијег брата вршио јак утицај на цркву, постао ктитор и уз таста најутицајнији политичар у последњим деценијама четрнаестог века.⁶⁸

Уклонивши све препреке кнез Лазар је стекао све услове да он и његови потомци постану наследници Немањића. Био је краљ без круне који је погибјом на Косову 1389. и залагању његових наследника добио статус мученика.⁶⁹

⁶⁴М. Шуица, *Вук Бранковић*, 70.

⁶⁵ М. Благојевић, *Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији*, 13. У повељи манастиру Св. Пантелејмона (1380/1) кнез Лазар допушта да челник Муса дарује манастиру село и два заселка у тој жупи које му је дао на управу.

⁶⁶ М. Благојевић, *Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији*, 15-16.

⁶⁷ М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Српска књижевна задруга, Београд, 1978, 149.

⁶⁸ М. Шуица, *Вук Бранковић*, 75-76.

Што се самог жупана тиче, није настрадао након распарчавања области. Постоје писани докази да је био жив још 1395. само није више био толико значајна личност. Два дубровачка писма, односно одговора на жупанов захтев. Један је био упућен њему, а други кнегињи Милици и кнезу Стефану.⁷⁰

Закључак:

Нема сумње да је жупан Никола био способан војсковођа, али не и политичар. Међутим, и за то постоји више разлога поред тога што је био изузетно млад (што само по себи не оправдава непромишљеност – Вук Бранковић је сличних година). Прво, околности у којима је одрастао. Врло рано остао је без оца и као дечак могао само да посматра како његов стриц присваја братовљеве области и израста у најмоћнијег човека на двору. Након смрти Војислава 1363. области је преузела Гоислава без намере да нешто уступи Николи. Управо ово игнорисање га је подстакло да првом приликом покрене рат против рођака. Затим, већина његових противника – кнез Војислав, уз њега и Гоислава, затим Мрњавчевићи и кнез Лазар – су своје искуство изградили у дворској служби. Управо из тих разлога уместо да има јаснију, трајнију политику, он само наизглед иступа одлучно, постижући тек краткотрајне успехе.

Не стварајући трајније савезе, ослањајући се на пријатељство са Николом Горјанским и коалицију са Санком Милтеновићем, створио је само трајно непријатељство са суседним Дубровником и босанским баном. Превидео је чињеницу да је Никола Горјански ипак вазал угарског краља, као и намере Санка.

Несигурност становништва и стално ратовање посебно су угрозили дубровачке трговце којима је жупан стално претио, што је реметило њихово пословање и одржавање

⁶⁹ С. Мишић, *Од земаљског кнеза до кнеза Срба – уздизање владарске моћи*, 16. На портрету у Раваници приказан је са круном, мада није био званично крунисан. Више о стварању култа кнеза Лазара: Р. Михаљчић, *Лазар Хребељановић*, 135-185.

⁷⁰ Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма I, I*, Српска краљевска академија, Београд, Сремски Карловци, 1929, 180-181, 238; М. Динић, *О Николи Алтомановићу*, 29-31. Жупан је тврдио да му деца Витка Гучетића и деца Брајана Ненадића, као и Пера Јакушић дугују новац. Захтевао је исплату и преко кнегиње, али је одговор који је донет почетком децембра 1395. у писмима био негативан. У оба случаја су изричито одбијали било какву исплату, тврдећи да је заправо он њима остао дужан.

веза са унутрашњим територијама некадашњег Царства. Отежавајући положај дубровачких трговаца, њихова стална стрепња приморали су Дубровник да се за помоћ обрати Угарској и потражи савезнике како би што пре уклонили претњу по мир.

До краја 1371. политичка сцена се проредила: страдањем два Мрњавчевића и смрћу цара дошло је до поларизације снага између жупана и кнеза. Без обзира на то што је међу властелом постојала жеља да га уклоне још од самог почетка, окидач за расап Алтомановића био је сукоб са кнез Лазаром, који ће већ у првим годинама након 1373. преузети водећу улогу у некадашњем Царству. Орбинијево приповедање о неуспеху савеза кнеза и жупана 1369. би објаснило нетрпељивост Алтомановића према кнезу, али не и формирање коалиције против жупана. Вероватније је да је и друго Орбинијево приповедање, о покушају убиства кнеза, изазвано претходним догађајима, тачно. У свом причању он изричито наводи имена двојице Лазаревих племића који су том приликом пострадали – Михајло Давидивић и Жарко Мерешкић. Ако се састанак одиграо у зиму 1372/73. кнез је имао времена да се опорави и убрзо покрене коалицију, која је до јесени била спремна за напад.

Поред жеље да се реше жупана и прошире своје области, постојао је још један разлог због кога су настојали да га уклоне. Наиме, област којом је Алтомановић загосподарио била је специфична. Стратешки – ту су пролазили важни путеви од Дубровника и Босне даље ка унутрашњости Царства са трговима, затим тврђаве – Звечан, Ужице, као и рударска област – околина Рудника. Поред тога, ту су и Требиње, Конавли и Драчевица, поседи на основу којих се исплаћује светодмитарски доходак. Када се има ово у виду јасно је зашто је заинтересованост за поделу расла. Вероватно да бан Твртко не би могао да се крунише за краља да није освојио области преко Дрине и касније Требиње, Конавле и Драчевицу. Преузевши Рудник и остале области које је делио са својим зетом, Вуком Бранковићем, кнез Лазар постаје убедљиво најјачи обласни господар и у Царству без цара преузима водећу улогу у политици.

Бан Твртко и кнез Лазар су, разумљиво, преузели највећи део жупанових области. Уз њих су и Балшићи искористили прилику и проширили своје поседе, али су их током седамдесетих убрзо изгубили. Твртко се након запоседања нових територија (Требиње, Конавли, Драчевица) проглашава за краља, што не наилази на отпор код његовог

савезника, кнеза. Са друге стране, Лазару је био отворен пут да несметано преузме водећу улогу у некадашњем Царству. Ипак, постоји још једна личност која је у оваквој ситуацији испливала као нови моћник. Вук Бранковић је не учествујући директно у сукобу против рођака успео да освоји нове територије. Седамдесетих је заузео Скопље, Призрен, Пећ, а након битке на Косову од Лазаревих наследника и Сјенице, Звечан.

Догађаји који су имали највећи утицај на Николу Алтомановића били су: 1) смрт кнеза Војислава Војиновића; 2) Маричка битка; 3) сукоб са кнез Лазаром, отпочет још 1369. и који ће трајати све до Николиног слома.

У времену када се моћ чувала и јачала савезима између породица, Никола Алтомановић је ширио своје области и једнаком брзином стварао непријатељства. Испоставило се да су Дубровчани врло искусно предвидели још кад су преговарали са Милтеновићем 1368. да је *тријумф тога Николе само за времена и нипошто неће дуго трајати.*

Списак извора и литературе:

- Благојевић, М. *Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2004.
- Благојевић, М. *Територије кнеза Лазара на Косову и Метохији*, Отисак из публикације: *Косово и Метохија – прошлост, садашњост и будућност (научни скупови САНУ, књига СХV, одељење друштвених наука књига 28)*, Београд, 2007.
- Динић, М. *О Николи Алтомановићу*, Српска краљевска академија, Посебна издања, друштвени и историјски списи, књига 40, Београд, 1932.
- Динић, М. *Српске земље у средњем веку*, Српска књижевна задруга, Београд, 1978.
- Михаљчић, Р. *Крај српског царства*, Српска књижевна задруга, Београд, 1975.
- Михаљчић, Р. *Лазар Хребељановић – историја, култ, предање*, Нолит, Београд, 1984.
- Михаљчић, Р. (ур.) и Ћирковић, С. (ур.), *Лексикон српског средњег века*, Knowledge, Завод за графичку технику Технолошко-металуршког факултета, Београд, 1999.
- Мишић, С. *Студије о средњовековном Полимљу*, Филозофски факултет Ниш, 2012.
- Мишић, С. (ур.), *Власт и моћ: властела Моравске Србије од 1365. до 1402. године: тематски зборник радова са међународног научног скупа одржаног од 20. до 22. септембра 2013. године у Крушевцу, Великом Шиљеговцу и Варварину*, Народна библиотека Крушевац, Центар за историјску географију и историјску демографију Филозофског факултета Универзитета у Београду, Крушевац, 2014.
- Орбини, М. *Краљевство Словена*, Српска књижевна задруга, Београд, 1978.
- Острогорски, Г. *Серска област после Душанове смрти*, Византолошки институт САНУ, Београд, 1965.
- Стојановић, Љ. *Старе српске повеље и писма I, I*, Српска краљевска академија, Београд, Сремски Карловци, 1929.
- Ћирковић, С. *Историја средњовековне босанске државе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1964.
- Ћирковић, С. (ур.), *Историја српског народа I*, Српска књижевна задруга, Београд, 1994.

- Шуица, М. *Немирно доба српског средњег века – Властела српских обласних господара*, Службени лист СРЈ, Београд, Ужице: Рујно, 2000.
- Шуица, М. *Вук Бранковић: славни и велможни господин*, Еволута, Београд, 2018.